

Tulumos žvilgsniuose įstrigusi mažytė „Draugo“ dalis

Vytautas Volertas

Buvo sunku ir miegoti, ir prabusti. Vienuolika dienų supti laive, beveik visą parą neužspaudę blakstienų kelionėje iš Bostono uosto į Philadelphiją, vos šešias valandas ant siauros ir trumpos sofelės užsnūdę, dar nenorėjome kilti. Bet pro langą besiveržią tramvajaus skalandai skalandai, šios pabaisos ratų skambėjimas geležiniais bėgiais drebina sienas ir mus verčia ant basų kojų nuo sofelės. Smalsiai žvelgiame pro langą, o ten nešvariais popieriais gatvę užkemša ankstyvo vasario vėjas. Juk tai klaikiau kaip karo sugriautoje Vokietijoje. Ten apstu griuvėsių, bet popiergaliai apie kojas nesivelia.

Mūsų globėja, gera, mažytė, apvali ir susitaršiusi moterėlė, įslinko nesibeldusi tyliais katės žingsniukais, palinkėjo gero ryto, paklausė, ar viskas OK, ir pridėjo:

– Va, jau atėjo jums laikraščių ir laiškų. Padedu šičia ant krėslo.

Laiškai, laikraščiai? Mes patys dar gerai nesusigaudome, kas esame ir kur esame, o štai jau kažkokie laikraščiai pirm mūsų surado šias duris.

Laišku mane ir žmoną, čia atvykusius, sveikina Anatolijus Kairys, tada jau gal prieš metus įsiamerikonėjęs Chicagoje. (Dabar jis jau amžinas pilietis Viešpaties valdose.) Štai kažkoks „Draugas“, įgrisusiu bolševikiniu „tovariščiu“ pasivadinęs dienraštis. Ir „Naujienos“, ir „Dirva“. Juose visuose išspausdinti ilgiausi sąrašai į Amerikos laivus Vokietijos uostuose lipančių dypukų su jų paskirties adresais. Štai iš kur A. Kairio ir administracijų gudrumas... Kol mes vienuolika dienelių dideliais vandenimis žavėjomės, tiek laiko užteko laiškui parašyti, laikraščius vargdieniams dypukams pasiūsti. Be to, tada ir paštas ėjo veikliau. Juk tai buvo labai seniai, 1949 m. vasario 11 d. (praicity viskas atrodo geriau.)

Vartome neregėtus laikraščius. „Draugo“ kažkurioje nuotraukoje yra mato ma bažnyčia. „Naujienos“ bara ir pajuokia davatkėles. „Dirva“ garbina A. Smetoną. Tai jau truputėlį aiškėja, kas yra kas, jau pro rūkelius imame atpažinti mielų, Lietuvai dirbančių redaktorių politinius skonius.

Praeina kelios dienos. Philadelphijoje dar labai mažai orientuojusi, bet vienas biznierėlis jau prašo, kad apie jį parašyčiau kokiam nors lietuviškam laikraščiui. Jo pažįstami laikraščiams rašyti nemoką, o jis ir šį, ir tą gera padaręs – taip kalba man. Iš tikrųjų šio žmogaus nepeikia mūsų šeimininkė, nepeikia jos

kaimynas, priešingai, net truputėlį pagiria. Tad ir parašiau „Draugui“, kad Philadelphiaje yra tokia ir tokia prekyba, joje viskas, šeiminkus įskaičiuojant, esą švaru. Teisybę tariau, nemelavau. Pasirašiau slapyvardžiu Vytautas Seirijis, ir ši pravardė žymėjo spaudoje mano darbelius visą dešimtmetį.

Greitai atėjo iš vieno „Draugo“ redaktoriaus, kun. J. Prunskio, laiškas: kaip nors rask Vincą Krėvę, prakalbink jį ir atsiųsk man, ką išgirdai. Radau, prakalbinau, parašiau. Kun. J. Prunskis vėl prašo: nueik pas prof. Antaną Salį. Nueinu, kalbu, siunčiu į redakciją. O kun. J. Prunskis dabar pataria: padaryk tą patį su prof. Jonu Puzinu. Prof. J. Puzinas nesigina kalbėti, tik mane išbara: „Kodėl niekam laiką gaišini? Užsiimk kuo geresniu. Išvertėi Sudermano „Kelionę į Tilžę“, tai jau šis tas, jau naudinga. Griebkis panašių darbų, o kur eina perskaitytas laikraštis, žinai“.

Negaišink laiko... Jo turiu. Tada dar nei namų, nei vaikų, nei automobilio, nei TV, nei kokio iPod. Darbovieteji atiduodu jos valandas, penktadienio vakarais padedu žmonai sutvarkyti butuką, tad šeštadienis su sekmadieniu net skamba nuo laisvės. Todėl ir užsiiminėju niekais, ypač kad, mano nuomone, atsiranda būtina būtinybė: JAV lietuviai, buvę DP, bruzda šiugžda Lietuvių Bendruomenės klausimais.

Mane LB mintis patraukė jau gimdama. Išlaikyti savo kilmę, krūvoje susiburti kunigus pakenčiantiems ir jų nemėgstantiems, žodžiu, visiems lietuviams – koks logiškas tikslas. Tada maniau ir dabar manau, kad Lietuvos ir lietuvių tautos gerovei gali naudingą darbą atlikti ar bent svarbų žodį tarti kiekvienas savas



▲ Rašytojas Vytautas Volertas. Vytauto Maželio nuotr.

žmogus, išskyrus parsidavėlius išdavikus. Taip maniau, taip rašiau. O „Draugo“ vyr. redaktorius Leonardas Šimutis LB reikšmę gerai suprato, nors jam dėl to piktokai priekaištavo jo bendrai Amerikos lietuvių taryboje (ALT), ypač dr. Pijus Grigaitis.

„Draugo“ vaidmuo JAV LB ir PLB istorijoje yra labai didelis ir svarbus. Šiame dienrašty nuolatos buvo dėstomos LB mintys, pranešama apie jos pirmuosius žingsnius, apkalbami kasdienos ir ateities planai, bandoma gintis nuo užpuldinėjimų. O jų buvo. LB nemėgo vyresnieji veikėjai dėl jos demokratiškumo. LB savo vadovybę sudarinės rinkimų keliu. Šitaip ne, brangieji. Reikia deleguoti. Savo atstovus deleguoja katalikai, socialistai, tautininkai, kiti. Rinkimais į valdybas gali nepatekti mažiau žinomi politiniai veikėjai. Grupės supranta, ką daro. Jos išmintingesnės už rinkimus ir už dypukus. LB yra DP išgalvojimas, kad atimtų valdžią iš vyresnių veikėjų, kurie ir šiuos naujokus į JAV savo rūpesčiu atitėpė.

Šioms ir kitokioms diskusijoms „Draugas“ savo puslapiuose davė pakankamai erdvės. Čia buvo nesišaipoma ir nesikolijama, bet kalbama. Ir šis kelias laimėjo. Be „Draugo“ paramos LB darbui trečiabangiai ir įvairūs bebangiai šiame krašte būtų radę tik lietuviško gyvenimo besišlaistančius dūmelius ir silpnutį jo kvapelį. Kas šiandien į LB nekreipia dėmesio iš apsileidimo, tas menkai supranta emigrantų buitį svetur. Kas LB tyčiomis neigia ir jai kenkia, yra pats save paneigęs lietuviško tautinio gyvenimo kenkėjas. „Draugas“ ir LB yra tarsi giminės, tik pirmasis gerokai vyresnis.

Septynerius metus su žmona praleidau dirbdamas Baltimorėje. Vasaros sekmadieniais gaivinomės nuo kaitros bėgdami ir šokinėdami nuo K. ir K. Bradūnų nuosavybės aukšto kranto į vandenyno įlanką. (Tada vėsintuvų privačiose buveinėse menki šio krašto buržuazijos atstovai, kokiais buvome, dar nežinojo.) O kai poetas Kazys su žmona Kazyte 1961 m. išvyko į Čicagą, gal po pusmečio gavau jo laišką: „Vytatai, atvažiuok ir tu, „Drauge“ sustatysime lietuvių kultūros politiką ir ją kartu vykdysime“.

Nors Čicaga mane traukė kaip avižos žąsį, baisu buvo palikti inžinieriaus darbą. „Kultūros politikos“ finansai man buvo neaiškūs, aplink jau pynėsi du savi berniukai, tad nepaklausau. Bet K. Bradūnas, redaguodamas „Draugo“ šeštadieninį priedą, be mudviejų kultūros politikos pajėgė sužadinti tokius gaičius vėjus, kad JAV lietuvių kultūrinis gyvenimas beveik visas praslinkdavo pro „Draugo“ arkas. Jis net baigė suburti „lankininkų partiją“, į kultūrinę diktatūrą linkstančią. Tačiau jai visai išigalėti trukdė „akiratininkų“ blokas. Ne visada taikus šis blokas, ne visada džentelmeniškas, pasižymėjęs bendradarbiavimu su

okupuotos Lietuvos kultūros darbuotojais ir derybomis su tuos kultūros darbuotojus prižiūrėjusiais kagebistais, net ieškojusiais tarp samdytų talkininkų „akiratininkų“. Surado? Galbūt.

Jau gerokai prieš K. Bradūno prievaizdavimą šeštadieniniame, kultūrai skirtame priede iš „Draugo“ dienraščio išplaukė žinia kaip rėksmas – skelbiamas kasmetinis konkursas romanui parašyti su tūkstančio dolerių premija. Tai buvo 1951 m. Kiek nuostabos ir viesuliukų sukėlė pirmąjį konkursą laimėjęs Jurgio Gliaudos iš Los Angeles romanas „Namai ant smėlio“. Kažkoks teisininkas parašė tokį puikų romaną? Negali būti. Tai apgavystė, plagiatas. Kažkas net buvo suradęs Šveicarijoje vokišką originalą, nuo kurio J. Gliauda nukopijavęs, tačiau kai reikėjo parodyti, tasai originalas išgaravo. Taigi fantastinė korupcija.

(Man gaila tų, kurie buvo dar per jauni šiuos literatūros viesulus, daugiau sia pavydo pagimdytus, sekti. Man gaila ir J. Gliaudos, tuojau pat nauju romanu laimėjęsio ir kitą „Draugo“ konkursą. A. a. J. Gliauda, gabus rašytojas ir doras žmogus, šiandien yra visiškai pamirštas. Kai kurie literatūros vertintojai dažnai paskandina gerus darbus ir autorius).

„Draugo“ romano konkursai atskleidė naujų vardų. Be jų nebūtų buvę jau minėto Jurgio Gliaudos, Albino Baranausko, Algirdo Landsbergio ir kitų. „Draugas“ ne tik skelbė konkursus, bet premijuotus romanus išleisdavo ir juos išplatindavo. Išleisdavo premijuotuosius ir kitus, konkursui atsiųstus bei komisijos teigiamai įvertintus.

Tenebūna galvojama, kad toli nuo Chicagos esąs lietuviai yra tik apsiblausęs provinciolas. Chicaga yra vėtrų miestas, o, pvz., Philadelphia – broliškos meilės lizdelis. Chicagos vėjų, sukeltų gamtos ir lietuvių spardymosi, nepažįstu. Šiandien gailiu, kad negaliu įžengti į „Draugo“ archyvus ir paskaičiuoti, kiek tų romano konkursų yra įvykę. (Visi konkurso laimėtojai yra išvardinti skyriuje „Draugas“ ne tik laikraštis“. Red.) Dienraščio vadovybė sugebėjo rasti tiek paaukojusių tūkstantininkų (seniau tūkstantis dolerių galėjo savaitei pasamdyti dvidešimt penkias namų valytojas, ir švara būtų klestėjusi), sužadino tiek literatūrinio dėmesio, švenčių, kalbų, ginčų bei kultūrinių temų svarstymų ir naudingo erzelio ir, žinoma, pagimdė gausybę knygų.

Jei tiek, tai kiek tų knygų? Ir vėl yra sunku žinoti provinciolui, vėl sunku „Draugo“ paslapčių duris atverti ir tas knygas suskaičiuoti. Su romanų konkursais yra glaudžiai susijęs Lietuviškos knygos klubas, dar vienas „Draugo“ išradimas. Jo leidiniai yra įvairūs: žodynai, lietuvių grožinė literatūra, filosofija ir visuomeninio pobūdžio darbai, net pasaulinių klasikų vertimai. (pvz., „Kaimiečiai“, „Vargdieniai“, „Nusikaltimas ir bausmė“, „Ana Karenina“ ir kt.). Daug

daug knygų, net reikėtų mokėti su kompiuteriu bendrauti, kad jas suskaičiuotumei. Knygų leidimo ir konkursų darbui vadovavo kun. dr. V. Bagdanavičius.

„Draugo“ skelbti romano konkursai kartu su Lietuviškos knygos klubu, prie „Draugo“ įsteigtu 1947 m., stipriai užpildė išeivijos literatūros rinką.

„Draugas“, žinių rinkėjas ir jų skleidėjas, yra ir gyva JAV lietuvių ištiso šimtmečio istorija. Šis laikraštis gyvenimą ir registravo, ir jį kūrė. Jis kovojo prieš caro ir vėliau bolševikinę Lietuvos okupaciją, krūvon šaukė čia buvusias politines jėgas ir jas derino. Po II Pasaulinio karo daug padėjo DP stovyklose susikimšusiems karo pabėgėliams. Įvairiai rėmė BALFo darbą, tinkamai įvertino jau čia atsiradusių antrosios bangos atvykėlių mintis, pasišaukė juos į talką. Todėl ir LB, gajausias ir būtinas organizuotas vienetas, į „Draugą“ šiandien žiūri kaip į savo bičiulį ir bendradarbį. Jis talkino visuomeniniams, švietimo ir ypač kultūros darbams. Ir ne vien talkino. Pats dalyvavo kūryboje ir jos paskatoje.

„Draugas“ ir šiandien, lyginant su kitais lietuviškais laikraščiais išeivijoje, yra tvarkingas, net kiek išdidus. Jame nereikia raustis lyg prigrūstoje drabužių spintoje ieškant kaklaraiščio ar kitokios smulkmenos.

Straipsniai turi savo vietą, jie neužkišami tarp skuduriniais atrodančių skelbimų, tekstai nesustumti, savo mintimis gali laisvai kvėpuoti. Geros nuotraukos tas mintis paryškina. „Draugas“ net šiais apiplyšėlių mados laikais yra aristokratas.

Daug rankų, daug gerų protų per praėjusį šimtmetį dirbo „Draugui“. (Šių metų vasarį suėjo šešios dešimtys metų, kai iš tolo prisikišu prie šio dienraščio. Vaje, vaje...) Teko daug kartų sutikti ne vieną iš jo pagrindinių darbuotojų. Jau minėti Leonardas Šimutis ir Kazys Bradūnas, o štai žurnalistikos stulpai kun. Pranas Garšva, kun. dr. Vytautas Bagdanavičius, Bronius Kviklys, Danutė Bindokienė, bičiulis Aloyzas Baronas, pirmąkart pamatytas Lietuvoje 1938 m. Tik dabartinei gambiai redaktorei Daliai Cidzikaitei akių dar neparodžiau.

Žiūriu iš provincinės tolumos į šį dienraštį, spoksau lyg pro langą į mėnulį, matau tik mažytę jubiliejinio laikraščio dalį. Tą regėjimą čia atskleidžiau. Drąsiai keliauk, „Drauge“, gyvenimo brūzgynais į ateitį, kaip briedžiai keliauja miškų tankumomis. Lūžta šakos, lenkiasi krūmai.